

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 10 Issue 5, p. 83-101, August 2018

DOI Number: 10.9737/hist.2018.622

Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446) The First Rebellion By The Rebellious Subjects Of The Sultan: The Case Of Buçuktepe (1446)

Dr. Yunus İNCE

(ORCID: 0000-0002-7942-7407)

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi - Muğla

Öz: Osmanlı Devleti, kendisinden önceki pek çok Türk Devleti'nin aksine bir göçebe konfederasyonu olmak yerine yerleşik değerleri benimsemeyi tercih etmiştir. Osmanlı Devleti, daha kuruluş aşamasından itibaren bu anlamda pek çok kurum vücuda getirdiği bilinmektedir. Bu şekilde kurulan (1362-1365 arası) Yeniçeri Ocağı, asırlarca Osmanlı ordusunun en önemli parçalarından birisini oluşturmuştur. Osmanlı tarihinde yeniçeriler savaş meydanlarındaki başarıları kadar çıkardıkları isyanlarla da anıldığı görülür. Bu anlamda II. Mehmed zamanında meydana gelen Buçuktepe İsyanından (1446), Ocağın kaldırılışına (1826) kadar, 380 yılda birçok isyan çıkarttıkları da bilinmektedir. Bu çalışmada her sosyal olayın birden fazla nedeni olduğu göz önünde bulundurularak, Buçuktepe Vakasının nedenleri, nasıl meydana geldiği ve niçin bu dönemde meydana geldiği gibi soruların cevap ya da cevapları ortaya konulacaktır. İsyân sonunda bazı devlet adamlarının daveti üzerine II. Murad yaşlı/tecrübeli padişah olarak tekrar tahta geçmiştir. II. Mehmed ise tecrübesiz/genç bir padişah olduğu gerekçesiyle tahttan indirilerek Manisa'ya gönderilmiştir. İsyânın, taht değişikliği dışında da bazı sonuçları olduğu anlaşılmaktadır. Buçuktepe İsyanı sonrasında tahttan indirilen II. Mehmed bu hadiseyi hiç unutmamış ve ikinci kez tahta geçtikten sonra iktidarını hiç kimseye paylaşmayacağı bir sistem kurmuştur. Böylece patrimonyalizm ya da sultanizm olarak adlandırılan Osmanlı yönetim anlayışı ve nev-i şahsına münhasır özellikleri bulunan Osmanlı padişah tipolojisi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Buçuk Tepe İsyanı, II. Murad, II. Mehmed, yeniçeriler

Abstract: Unlike various Turkish states before it, the Ottoman State chose to adopt established values (settled life) instead of being a nomadic confederation. It is known that the Ottoman State created many institutions in this sense beginning as early as its inception. The Guild of Janissary (1362-1365) established in this way constituted one of the most fundamental components of the Ottoman army for centuries. However, the Janissaries are known for rebellions they staged in the Ottoman history as well as their accomplishments in battle fields. In this context, they are known to have staged numerous rebellions in 380 years from the Buçuktepe Rebellion, which took place during the reign of Mehmed II (1446) until the abolition of the Guild (1826). Taking into consideration the fact that any social phenomenon has more than one cause, this study will attempt to reveal the causes of the Buçuktepe Incident and seek answers to questions such as how it took place and why it took place at that specific time. As a result of this rebellion, Murad II acceded to the throne once again as an experienced sultan upon invitation by some statesmen. Mehmed II, on the other hand, was dethroned on the grounds that he was a young/inexperienced sultan and banished to Manisa. It is understood that the rebellion led to some other consequences other than the change of the ruler. Mehmed II, who had been deposed following the Buçuktepe Rebellion, never forgot this incident and established a system after his accession to the throne a second time in which he would not share power with anyone else. Hence, an Ottoman understanding of administration called patrimonialism or sultanism and a typology of Ottoman sultans emerged.

Keywords: Ottoman State, Buçuk Tepe Rebellion, Murad II, Mehmed II, Janissaries

Volume 10
Issue 5
August
2018

Giriş

Osmanlılar yerleşik karakterli bir devlet kurma amacıyla olmuşlardır. İlk Osmanlı kroniklerinde buna dair epeyce malumat bulmak mümkündür. Bu amacın somut yansımalarından birisi de I. Murad zamanında kurulan Yeniçeri Ocağıdır. Düzenli ve ateşli silahlarla mücehhez bir ordu devletin büyük hedeflerine ulaşabilmesi için önemli bir araç olmuştur. Osmanlı tarihinde yeniçeriler savaş meydanlarındaki başarılarıyla birlikte, çıkarttıkları isyanlarla anılırlar. Bu çalışmada 1446 yılındaki ilk yeniçeri isyanı Buçuktepe Vakasının Osmanlı Devlet sistemindeki etkisine odaklanmaktadır. II. Murad, 1444 yılında tahtı oğlu Mehmed'e terk etmesinin ardından, Çandarlı Halil Paşa başta olmak üzere bazı devlet adamları 12 yaşında bir padişah ile devlet idaresinin mümkün olmadığını düşünerek yeniçerilerin isyan etmesini ve neticede II. Murad'ın tekrar tahta geçmesini sağlamışlardır. İsyân sadece tahtın el değiştirmesini sağlamamış, aynı zamanda devlet yapısında da köklü değişikliklere neden olmuştur. Zira II. Mehmed'in ikinci kez tahta geçmesinin ardından İstanbul'un fethiyle siyasi yapı devletten imparatorluğa dönüştüğü gibi, padişah anlayışı da değişime uğramıştır. İslâm öncesi Türk devlet felsefesindeki Tanrı'nın/Allah'ın bir hanedana *kut* verdiği düşüncesi, Osmanlılar tarafından da kabul edilmiştir. Ancak bu anlayış gereği daha önce hanedanın tüm üyelerinin iktidarda hak iddia edebilmelerinin önü alınmıştır. En somut hali II. Mehmed'in ikinci cülusundan sonra görülmeye başlanan bu yeni padişah tipolojisi ve yönetim anlayışı Max Weber tarafından *patrimonyalizm* olarak adlandırılırken, Halil İnalcık biraz daha değiştirerek *sultanizm* olarak adlandırmayı tercih etmiştir.¹ Bu çalışma, iktidarın hiç kimseye paylaşılmadığı, tek bir hükümdarın mutlak iktidarının tesis edildiği söz konusu yönetim anlayışın ortaya çıkmasında, Osmanlı padişah tipolojisinin oluşumunda Buçuktepe İsyanı önemli bir kırılma noktası konumunda olduğu iddiasındadır. İsyanın ve sonuçlarının daha iyi anlaşılabilmesi için isyan öncesi durumun ortaya konması bir zarurettir.

I- II. Murad'ın Tahttan Çekilmesi ve Şehzade Mehmed'in Tahta Geçmesi

Osmanlı Devleti, Ankara Savaşından (1402) sonra yaklaşık 11 yıl süren Fetret Devri olarak adlandırılan ve şehzadeler arası taht mücadelelerinin yaşandığı bir dönemi 1413 yılında I. Mehmed'in iktidarı ele geçmesiyle geride bırakır.² Ancak Osmanlı Devletinin eski gücüne kavuşması ancak II. Murad zamanında (1421-1444, 1446-1451) olur. II. Murad dönemi bu anlamda Osmanlı Devleti'nin tarihinde oldukça önemli bir dönüm noktasına tekabül eder. İlgili dönemde Osmanlı Devleti'nin oldukça kuvvetli bir orduya sahip olduğu görülmektedir.³ Güçlü ordusuna rağmen Osmanlı Devleti'nin birçok rakibi de bulunmaktadır.

Timurlular, Karamanoğulları, Macar Devleti gibi doğuda ve batıda bulunan bazı rakipleri Osmanlıların egemenliklerini tehdit etmektedir. Örneğin Timurlu Hükümdarı Şahruh, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ile birlikte Osmanlıların da itaatini talep etmektedir. Bu amaçla 1435 yılında bir elçilik heyetiyle gönderdiği hilatların tüm bu beyliklerin-devletlerin reislerince giyilmesini istemiştir.⁴ Tüm ilgililer ile beraber II. Murad da

¹ Halil İnalcık, "Sultanizm Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi," çev. Kemal Aydın Akagündüz, *Dinî ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, 7, İstanbul, 1994, ss. 5-26.

² Dimitris J. Kastiris, *Bayezid'in Oğulları-1402- 1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

³ Pedro Tafur, *Travels and Adventures 1435-1437*, trans-ed. Malcom Letts, George Routledge & Sons, Ltd., London, 1926, s. 126. Bertrand De La Broquiere, *Bertrand De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, (Kıslatma: *Denizaşırı Seyahat*), ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul Eren Yayınları, İstanbul, 2000, s. 188-192.

⁴ Makrizî, *Kitâbu's-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, IV, 2. bölüm, haz. Said Abdulfettah Aşur, Mısır Ulusal Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1972, s. 957.

bu hilatı giymek mecburiyetinde kalmıştır.⁵ Zira Osmanlılar hala Timurlulardan çekinmektedir.

Anadolu'da Timur'un bir nevi varisi konumunda bulunan Karamanoğullarına karşı üstünlük sağlanmış olmakla birlikte, tüm Karamanoğlu toprakları fethedilememiştir.⁶ Karamanoğullarından bir şahsı bey olarak topraklarında bırakarak itaatleri temin edilmeye çalışılıyordu. Bu anlamda Osmanlıların "başta gelen kaygısı, ilk olarak, andlaşmalarla ve karşılıklı yemin etmelerle, Anadolu'da sirtlarını Karaman'a karşı güvenceye almak konusunu düzene sokmak ve ancak bundan sonra Boğaz'ı aşır Trakya sorunlarıyla uğraşmak idi."⁷ Karamanoğulları sık sık Osmanlılar aleyhine ittifaklar içerisinde yer almaktan ve Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlemekten geri kalmıyordu. II. Murad, Avrupa topraklarında artarda alınan yenilgiler neticesinde Haçlılarla barış yaparak, tüm gücüyle Karamanoğullarını cezalandırmak istedi. Bu amaçla 1444 Temmuzunda Osmanlılarla Haçlılar arasında Edirne-Segedin antlaşması yapıldı. Bu anlaşma Osmanlılar açısından bazı toprak kayıplarını içermekteydi ve bu kayıplardan kendisini sorumlu tutan II. Murad, bir rivayete göre; antlaşma imzalanırken ağlamaktan kendisini alamamıştı.⁸ Bu sırada II. Murad çok sevdiği oğlu Alaeddin Ali'nin vefat haberini aldı. Oğlunun kaybı II. Murad için çok büyük bir yıkım olmuştu.⁹ Bu nedenle ölümünden sonra Bursa'ya onun mezarının yanına defnedilmesini vasiyet edecekti.¹⁰

1443 yılı sonlarına doğru II. Murad Karaman seferi dönüşünde Edirne'deyken, Sırp ve Macar müttefik ordusunun Osmanlıların Avrupa topraklarına saldırıya geçtiği haberi geldiğinde Alaeddin'in ölüm haberi de gelmişti. Ardı sıra gelen bu iki haber tahttan çekilmesine neden olacak gelişmelerin başlangıcı oldu. Osmanlı ordusu daha Karaman seferinden yeni dönmüştü. Askerin yaklaşık 5000 kadarı kapıkulu askerlerinden oluşmaktaydı. Ordunun asıl gücünü oluşturan eyalet askerleri dağıtılmıştı. Toplanabilen askerle düşman İzladi Derbendi denilen yerde karşılandı. Ancak Osmanlılar Macar ve Sırp ordusu karşısında tutunamıyordu. Tımarlı sipahilerin komutanları, *Evrenosoğulları*, *Mihaloğulları*, *Gümlüoğulları*, *Malkoçoğulları* gibi uçlardaki akıncı ailelerinin reisleri ile II. Murad arasında anlaşmazlıklar çıktı. Ayrıca önce Turahan Bey ile daha sonra da Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ile II. Murad arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. II. Murad, akıncı ailelerine ve Rumeli'deki askeri gücün temsilcilerine güvenilemeyeceğine kanaat getirmişti. Osmanlı ordusunun imdadına soğuk ve açlık yetmişti. Macar ve Sırp ordusu açlık ve soğuk nedeniyle ilerlemesi yavaşlamıştı. Bu sırada bir takip mücadelesinde Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi Mahmud Çelebi esir edildi. II. Murad için barışa rıza göstermek dışında başka bir çare kalmamıştı. II. Murad, Balkanlardan Edirne'ye dönerken muhtemelen tahttan çekilmeyi de kafasına koymuştu. Nitekim bu nedenle Karamanoğulları üzerine yapacağı seferden önce şehzade Mehmed'i yerine geçirip kaimakam yapmıştı. Şehzade Mehmed 1444 yılı baharında 12 yaşında II. Mehmed olarak tahta geçmişti. II. Murad, Bursa'ya, Varna Savaşından sonra da

⁵ Tagrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûk Mısır ve'l-Kâhire*, XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, s. 248.

⁶ Broquiere, *Denizaşırı Seyahati*, s. 188-192.

⁷ Michaël Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, (Kısaltma: *Tarih*), çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 117.

⁸ Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, ed. Donald M. Nicol, çev. Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 57-58.

⁹ Doukas, *Tarih*, s. 196.

¹⁰ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar-I*, (Kısaltma: *Fatih Devri*), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1954, s. 103.

Manisa'ya çekildi. Ancak II. Mehmed'in gerçek ve tek başına hükümdarlığı Temmuz ya da Ağustos 1444'de başlamış olmalıdır.¹¹

II. Murad, padişahlığı bırakmakla birlikte oğlunu korumayı ve gözetmeyi bırakmamıştır. Oğlunun padişahlığını bizzat ilan etmiş ve devlet adamlarının ve askerlerin de II. Mehmed'e itaatni istemişti. Mihaliç Ovasında, ordunun başındayken yeni padişahın II. Mehmed olduğunu şu şekilde dile getirdi: “*bakın beğler, paşalar, bu âna gelince[ye kadar] Pâdişâhınız ben idim, ba'd'el-yevm Pâdişâhınız oğlumdur, imdî göreyim sizi, nice geçinürsünüz ve nice tedbir edüb her işe nice çalışırsınız, göreyim sizi. Zirâ ben cümle tâc u tahtımı ve 'unvânımı fi'l-cümle oğluma verdim. Hâlâ Pâdişâh oğlumu bilesiz.*”¹²

Osmanlılar Avrupa topraklarında haçlılar ile Anadolu topraklarında ise Karamanoğulları ile mücadele ederken, doğuda da Timurlular eski üstünlük/hâkimiyet iddialarını dile getirmekteydi. Bu şartlar altında, Avrupa topraklarında alınan yenilgilerden kendisini sorumlu tutması, kendini padişahlık için yeterli görmemesi¹³ ve üzerinde büyük bir baskı hissetmesi II. Murad'ın tahtı oğluna bırakmasında etkili olmuştur.

II. Murad, Karamanoğulları üzerine tertip ettiği seferde başarı kazansa da papa kıskırtmaları neticesinde Edirne-Segedin antlaşmasının bozulduğu ve Papa liderliğinde yeni bir ordunun Osmanlı Devletine saldırmak üzere olduğu bilgisi üzerine Akşehir, Seydişehir ve Beyşehir gibi şehirleri Karamanoğullarına terk ederek Karamanoğulları ile barış yapmak zorunda kaldı.¹⁴ Macar ve Sırp kuvvetleri yaklaştığında Balkanlarda birçok yerde köylüler topraklarını bırakarak daha güvenli yerlere kaçmışlardı.¹⁵ Bu şartlar altında II. Murad'ın devletin bekası adına ordunun başına geçmesi gerekmektedir.

II-Varna Savaşı ve II. Murad'ın Ordunun Başına Geçmesi

Macar ve Sırp müttefik ordularının Edirne üzerine gelmesi üzerine II. Murad, Çandarlı Halil Paşa vasıtasıyla ordunun başına geçip düşmanı karşılaması için Edirne'ye davet edilmiştir. Bu gelişmeye rağmen II. Mehmed sefere kendisi çıkmak niyetindedir ve bu niyetini Çandarlı Halil Paşa'ya şu şekilde ifade eder: “*babamdan rica edesin kim, babam oturub Edrene'yi İstanbul keferesinden hıfz edüb ve ben Ungurus keferesi üzerine varub gazâ edem.*” Ancak Halil Paşa, bu sözlerin sahibi II. Mehmed'e şu şekilde bir cevap verir: “*şâhzâdem, Pâdişâh hazretine ben bu sözü demeğe kâdir değilim, hele elhamdülillâh Pâdişâhımız geldi, şimdiden gerü tedbir anundur, ol nice derse öyle olur ...Zirâ bu düşmân ağır düşmandır ve Şâhzâdem sen dahi bir tâze gülsün, hemân sana lâyük olan budur ki, Pâdişâh'ın fermânı üzere hareket edüb ve sözden taşra çıkmayasın.*” Buna rağmen II. Mehmed ordunun başında sefere çıkma hususunda ısrarcı olunca II. Murad kendisine “*yok oğul bu sözü sen söyleme. Heman sen benim dediğim gibi eyle. Ol düşman bek düşmandır ben ona karşı varduğında sen bu tahtı İstanbul keferesinden hıfz ede-gör ki, kim bilir iş niye varacaktır. Hemân sen du'âda ol.*” II. Murad, oğlunun sözlerinden Çandarlı Halil Paşa'yı sorumlu tutarak “*Lala sen bir tedbir sâhibi 'âkil vezîr olasın, sana düşer mi kim, bu 'âlemde fitne mâlâmaldır, niçün bu asıl sözü oğlanın*

¹¹ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 56-64, 79. Bazı kaynaklarda Macar seferinden sonra II. Murad'ın tahtı oğlu Mehmed'e bıraktığına değinilmekle birlikte isyana yer verilmediği görülür. Bkz. Halil b. İsmail, *Simavna Kadısoğlu Şehy Bedreddin ve Menâkıbı*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2008, s. 410-418.

¹² *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân, İzladî ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtname*, (Kısaltma: *Gazavatname*), haz. Halil İnalçık-Mevlüt Oğuz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. s. 36-37.

¹³ Konstantin Mihail Konstantinoviç, *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, (Kısaltma: *Hatırat*), çev-haz. Kemal Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s.43-47.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, (Kısaltma: *Anadolu Beylikleri*), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 21-30.

¹⁵ Colin İmber, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 254.

ağzına verirsin” şeklinde sert bir şekilde uyarır. Çandarlı Halil Paşa ise şehzadeye gerekli tavsiyelerde bulunduğu ancak kendisini dinlemediğini ifade eder. II. Murad, Çandarlı Halil Paşa’yı Edirne’de kalarak şehri korumak ve şehzadeye göz kulak olup herhangi bir gelişme olursa kendisine haber vermekle görevlendirir.¹⁶ II. Murad, Varna Savaşı kazanıldıktan sonra çok uzun süre Edirne’de ikamet etmedi önce Bursa’ya ardından da Manisa’ya geri döndü. Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde Çandarlı Halil Paşa’nın “Padişah” olarak kastettiği kişinin II. Murad olduğu görülür. Halil Paşa, II. Mehmed’e ise “Şehzadem” şeklinde hitap etmektedir. Aynı şekilde II. Murad’ın oğluna hitabı da tahtta bulunan meşru bir padişaha yapılan bir hitaptan ziyade bir babanın küçük çocuğuna yaptığı nasihata uygundur. Muhtemelen her ne kadar küçük yaşta olsa da II. Mehmed de gerek Çandarlı Halil Paşa’nın gerekse babasının kendisini bir padişaktan ziyade bir çocuk olarak gördüklerinin farkındaydı.

Hal böyleyken II. Murad, tahtı oğluna bıraktığına oldukça pişman olmuş ve bir içki sohbetinde nedamet getirmişti.¹⁷ II. Murad’ın pişmanlığı ve Çandarlı Halil Paşa’nın “*gice gündüz saltanat[ın] yine Sultan Murâd’a avdet itmesinin tedbiri*”¹⁸ ile birleşmekteydi. Doğrudan II. Mehmed tahttan indirilemezdi. Şartların olgunlaşması için bir neden gerekiyordu. Zira Çandarlı Halil Paşa II. Murad’ın padişahlığını desteklerken, onun muhalifleri ve rakipleri konumunda bulunan bazı devlet adamları da II. Mehmed’in hükümdarlığını desteklemekteydi. Devlet yönetiminde iktidara kimin sahip olacağı hususundaki bu mücadelede İshak Paşa, Özgüroğlu İsa Bey ve Yeniçeri Ağası Kurtçu Doğan, Çandarlı Halil Paşa’nın dolayısıyla da II. Murad’ın tarafındaydılar. Hadım Şehabeddin Paşa, ikinci vezir Saruca Paşa, Zağonos Paşa, Turahan Bey ise Çandarlı Halil Paşa’nın muhalifiydiler ve II. Mehmed’in tarafındaydılar.¹⁹ Çandarlı Halil Paşa ve taraftarlarının iktidar değişikliği için bekledikleri nedeni II. Mehmed farkında olmaksızın kendi elleriyle verdi. II. Mehmed’in düşük aralı para bastırması öncelikle bir isyanın başlaması için gereken nedeni teşkil etti.

Çandarlı Halil Paşa, isyan eden yeniçerileri en önemli rakibi konumunda bulunan Şahabeddin Paşa üzerine yöneltmişti. Yeniçeriler Transilvanya civarında 1442 yılında yapılan savaşta orduya komuta eden ve alınan ağır yenilgiden sorumlu tutukları Şahabeddin Paşa’ya tepkiliydiler. Zira birçok yoldaşları bu muharebede öldürülmüştü. Bu anlamda onun komutasında bir sefere katılmak istemediklerini ifade etmeleri muhtemeldi. Varna Savaşından önce Şahabeddin Paşa yeniçerilerin maaşlarının ödenememesinden şikâyet etmekteydi. Anadolu’dan Rumeli’ye asker geçirilmesi çok büyük bir masrafla mümkün olmuştu. Varna Savaşı öncesinde Balkanlardaki önemli bir altın-gümüş madeni olan Novo Bordo madenlerinin Sırlara terk edilmiş olması nedeniyle elde yeterince gümüş yoktu. Hal böyle olunca askere ödeme yapılabilmesi için devalüasyon bir mecburiyet haline gelmiştir.²⁰ II. Mehmed’in bu amaçla yaptığı ilk icraat kendi adına bastırıldığı paranın ayarıyla oynamak oldu.²¹ Paranın alım gücünün düşürülmesi doğrudan devletten maaş alan yeniçeriler için kabul edilebilir değildi. Zira aynı miktarda maaş almaya devam etmekle birlikte ellerine geçen maaşlarının alım gücü düşmekteydi.

Devletin kuruluşundan II. Mehmed’in tahta geçtiği 1444 yılına kadar genel olarak 100 dirhem gümüşten 260-265 adet akçe kesilmekteydi. Bu durumda bir akçe içerisinde 1,15, 1,20 gr saf gümüş bulunmaktaydı. Ancak 1444 (H.848) yılında yapılan ilk devalüasyonla 100

¹⁶ *Gazavâtname*, s. 49-50.

¹⁷ Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1977, s. 35.

¹⁸ Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, s. 34-35.

¹⁹ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 78-95.

²⁰ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 95-98.

²¹ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 69-70.

dirhem gümüşten 260 yerine 290 akçe kesilmeye başlandı. Akçenin gümüş içeriği %11,5 kadar düşürüldü.²²

Orhan Bey döneminden II. Murad devrine kadar olan dönemde Bursa’da kesilen akçelerin vezinleri korunmuştur. Aynı şekilde Edirne, Siroz, Amasya, Ayasluğ gibi yerlerde kesilen akçeler ile devletin para ihtiyacı karşılanmıştır. Bu süre zarfında ilgili darphanelerde kesilen akçe hususunda herhangi bir sıkıntı yaşanmamıştır. Ancak II. Murad, tahtı oğlu Mehmed’e bırakarak Manisa’ya çekildiğinde II. Mehmed, ya hazineye bir miktar gelir elde etmek ya da yeniçerilerin maaşlarından bir miktar kesintiye gitmek için akçenin ayarını düşürmüştü. Yeniçeriler, Edirne’de çıkan bir yangının söndürülmesinde gereğinin yapılmadığı ve kendileriyle gereği gibi ilgilenilmediği gerekçesiyle isyan ettiler. İsyanın çıktığı mahal yeniçerilerin yevmiyelerindeki yapılan artıştan mülhem olarak sonradan Buçuktepe olarak adlandırıldı.²³ Yeniçeriler, padişahın yakın adamlarından Hadım Şehabeddin Paşa’nın konağını bastılar. Şehabeddin Paşa, isyanı önceden haber aldığı için padişaha sığınarak canını kurtarabilmişti.²⁴ Yeniçeriler bu aşamada İstanbul’da bulunan Yıldırım Bayezid soyundan olan Orhan’ın yanına gitmekle tehdit etmekteydiler.²⁵ Böylesi bir tehdit isyanın Çandarlı Halil Paşa’nın kontrolünden çıktığını göstermektedir. İsyân sonucunda II. Mehmed, yeniçerilerin altı aydır ödenmeyen maaşlarını ödemeyi, yevmiyelerine yarım akçe zam yapmayı, üç ay da bir altın ve yarım ort vermeğe mecbur kaldı.²⁶ II. Mehmed, isyanı bastırabilmek adına yeniçerilerin yanına gelerek onlara şu şekilde seslendi: “Benim sevgili koçlarım ne oldu bakayım ve hangi sebepten ötürü böyle galeyana geldiniz?” Yeniçeriler de cevaben şunları söylediler: “Saadetli efendim, senin divanın bize, daha önce senin ecdadın zamanında asla maruz kalmadığımız şeyleri yaptılar ve bu yüzden bilesin ki, biz baban sağ olduğu müddetçe seni hükümdar olarak istemiyoruz.” II. Mehmed, olanları babasına anlatacağına ve yeniçerilerin bütün ulufelerinin ödeneceği garantisini verdi. “Öyle ki bütün bir üç ay içinde ödenen mevcut ulufe bir çeyrek altın yükselmiş oldu ve böyle kaldı. Bu suretle ayaklanma yatıştırılabildi”²⁷ Yevmiyelerine buçuk akçe zam yapılarak 3,5 akçeye çıkarılınca yeniçeriler teskin edilebilmiştir.²⁸ Yeniçeriler, II. Mehmed’i meşru padişah olarak gördükleri II. Murad ile aralarında bir aracı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. II. Mehmed de babası yaşadığı müddetçe kendisinin asla meşru padişah olarak kabul görmeyeceğini acı bir şekilde anlamış oldu.

Verilen tüm tavizlere rağmen yeniçeriler II. Mehmed’i padişah olarak görmek istemediklerini, II. Murad’ın tekrar tahta geçmesini istediklerini belirtmekteydi (1446). Ulufeler artırılıp, maaşlar ödendikten ve yeniçeriler yatıştırıldıktan sonra, reyanın da desteği alınarak isyancıların önde gelenleri cezalandırıldı. Çandarlı Halil Paşa II. Murad ile koordineli

²² Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi/History of Ottoman Coins*, I, Nilüfer Damalı Eğitim ve Kültür ve Çevre Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 270-271. Daha sonraki kayıtlarda adı geçen yer Buçuktepe olarak geçer. Tabib Beşir Çelebi, “Hikâye-i Tabib Beşir Çelebi ve Tarih-i Edirne İsimli Eseri”, haz. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara’ya Armağan, Tarih Yazıları*, ed. Deniz Saraç, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s. 183.

²³ Daha sonraki kayıtlarda adı geçen yer Buçuktepe olarak geçer. Tabib Beşir Çelebi, “Hikâye-i Tabib Beşir Çelebi ve Tarih-i Edirne İsimli Eseri”, haz. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara’ya Armağan, Tarih Yazıları*, ed. Deniz Saraç, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s. 183.

²⁴ Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Enebiyye*, (Kısaltma: *Usûl-i Meskûkât*), İstanbul, 1311, s. 27-28. Halil Sahillioğlu, *Kuruluşta XVIII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, (Kısaltma: *Para Tarihi*), (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1958, s. 39-41.

²⁵ Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman, VI. Defter*, Nationalë Bibliothèque de France, MS. Supplément turc 157, 2v, 17v-19r.

²⁶ Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât*, s. 27-28. Sahillioğlu, *Para Tarihi*, s. 39-41.

²⁷ Konstantinoviç, *Hatırat*, s.43-47.

²⁸ Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât*, s. 27-28. Sahillioğlu, *Para Tarihi*, s. 39-41.

olarak çalışmaktaydı. İsyân öncesinde ve sonrasında gelişen olaylar, reayanın nazarında genç padişah devleti idare edebilecek kabiliyette olmadığını göstergesi olarak algılanmaktaydı.²⁹

Hadise büyüünce, Halil Paşa, Saruca Paşa, İshak Paşa, Karaca Bey, Özgüroğlu Mehmed Bey gibi devlet adamları bir araya gelerek II. Murad'ı tekrar tahta davet etmeye karar verdiler. Gizlice II. Murad'a haber göndererek tahta geçmesini istediler. II. Murad, Edirne'ye geldiğinde “*Sultan Mehmed dahı bu haberi duyub işüdüp nesne dimeyüb dınmadı. Âkabet nâçâr olup babasını tahta dâ ‘vet itdi.*”³⁰

Devlet adamlarının II. Murad'ı tahta geçirmek istemelerindeki bir diğer nedeni de genç padişahın Konstantinopolis'i fethetme yönündeki kararıydı. “*Halil Paşa oğlunun bu isteğini gizlice babası Murad Bey'e bildirdi. Mektubunda oğlunun çok genç yaşta olduğu için bunun çok tehlikeli olacağını da yazmıştı.*”³¹ Şüphesiz müttefik bir haçlı ordusunun daha yeni mağlup edildiği bir sırada böylesi bir girişimi makul bulmuyorlardı. II. Murad, “*kendisi bu ayaklanmayı duyunca, Yeniçerilere, ‘eğer hakkımda iyi hisler besliyorsanız, bana serin bir çardak hazırlayın ve ben hiç tereddüt etmeden oraya gideceğim’ dedi.*” Yeniçeriler II. Murad'ın istediği tarzda bir çardak hazırladılar. II. Mehmed ve önde gelen devlet adamları Edirne önlerine gelen II. Murad'ı karşıladılar ve bu hatadan dolayı II. Murad'dan af dilediler. II. Murad, II. Mehmed'i ve devlet adamlarını affetti ve şu nasihatte bulundu: “*sizleri bağışlıyorum, fakat sevgili oğlum yeniçerilerini gözetmelisin, zirâ bu senin ve senin bütün devletinin malıdır.*”³² Böylece isyan sona erer ve yeniçeriler Osmanlı tarihindeki ilk hükümet darbesini gerçekleştirirler. II. Mehmed tahttan çekilirken dahi babasının öğütlerine muhatap olmuştu ve muhtemelen hayatı boyunca unutamayacağı bir ders almıştı: *İktidar hiç kimseyle paylaşılmaz, paylaşan da muktedir olamaz.*

Buçuktepe İsyanı bir anlamda henüz çocuk yaşta olan padişahın yetersizliğini göstermek için bir araç olarak kullanıldı. Nitekim bu konuda Halil İnalçık şu tespitite bulunur: “*Fakat son kargaşalıklar aynı zamanda herkese genç hükümdarın memleketi idare, askeri zabt edemeyeceği iddiasını açık bir şekilde göstermiş oluyordu Diğer taraftan bir takım dış tehlikeler ve muvaffakiyetsizlikler bahane yapıldı.*”³³

II-İktidar Oyununun Aktörleri

İktidar ve satranç arasında temsili bir ilişki olduğu kabul edilir. Nitekim bu nedenle satrançta kullanılan taşlar dahi iktidar oyununun aktörleri üzerinden isimlendirilmiştir. Nasıl ki satrançta her taşın gücü nispetinde bir hareket kabiliyeti ve bu doğrultuda etkisi varsa, gerçek iktidar mücadelelerinde de her güç merkezinin/sahibinin kendisine has hareket kabiliyeti ve bu kabiliyet doğrultusunda etkisi vardır. Bu anlamda iktidar taliplerinin hedeflerine ulaşabilmeleri için her adımlarını dengeleri gözeterek muhtemel rakiplerinin hamlelerini hesap ederek atmaları gerekir. Konumuz açısından bakıldığında bahsi geçen isyanın daha iyi anlaşılabilmesi, sonuçlarının daha doğru bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için iktidar oyununun aktörlerinin kimler olduklarının, bu oyundaki konumlarının bilinmesi gerekir. II. Murad, II. Mehmed arasında cereyan eden iktidar oyununun perde ardındaki aktörü Çandarlı Halil Paşa'dır. Çandarlı Halil Paşa oyunu kuran ve yöneten aktör olarak kazanlar safında bulunur. Buçuktepe İsyanının görünürdeki faili yeniçeriler olmakla birlikte esasen devletin selameti

²⁹ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 95-98.

³⁰ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008, s. 69-70.

³¹ Gioavan Maria Angiolello, *Fatih Sultan Mehmed*, (Kısaltma: *Fatih Sultan Mehmed*), çev. Pınar Gökpar, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 24-25.

³² Konstantinoviç, *Hatırat*, s. 43-47.

³³ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 97-98.

adına II. Murad'ı tahta geçirmek isteyen kişi Çandarlı Halil Paşa'dır. Tursun Bey, eserinde taht değişikliğinden bahsederken Halil Paşa için şu ifadeleri kullanır: “*Vezîr-i a'zâm Halil Pâşâ merhum-ki vezâret ana irs ile ve istihkâk ile müntakıl olmuş idi ve bu hânedân-âlî-şânun vezîr bin vezîri idi.*”³⁴ Görüleceği üzere Çandarlı Halil Paşa kökeni devletin kuruluşuna kadar giden bir vezir ailesine mensuptur. Her ne kadar hanedan Âl-i Osman olsa da Çandarlı Vezir Ailesi de devlete yaptığı hizmetleri, gücü ve nüfuzu nedeniyle adeta bir vezir hanedanı oluşturmuştur.³⁵ Böylesi bir güce/nüfuza sahip olan, yeniçeriler üzerinde büyük bir etkisi olan Çandarlı Halil Paşa, II. Murad ile II. Mehmed arasındaki bu mücadelede “*gice gündüz saltanat yine Sultan Murâd'a avdet itmesinin tedbirinde idi*”³⁶ği anlaşılmaktadır.³⁶ Bu nedenle de yukarıda da değinildiği üzere isyanın gerçek planlayıcısı Çandarlı Halil Paşa'dır.

Çandarlı Halil Paşa'nın kendisi adına hareket ettiği II. Murad, isyanın bir diğer aktörüdür. II. Murad tahttan çekilme kararını kolay alamadığı tereddüt ettiği anlaşılmaktadır.³⁷ II. Murad'ın neden tahttan çekildiğinin anlaşılabilmesi için karakterinin bilinmesi gerekir. II. Murad'ın tahttan çekildikten sonra katıldığı ifade edilen tarikat³⁸ II. Murad'ın karakterini anlamak adına ilginç bilgiler vermektedir. Bu tarikat hakkında bir kaynakta verilen bilgilerden bu tarikatın Kalenderiler olduğu anlaşılmaktadır.³⁹ Bu bilgi üzerinden II. Murad'ın mistik bir yönünün olduğunu ancak bu yönün de çok katı dini bir inancı içermediği neticesine varılabilir. Zira kaynaklarda II. Murad, “*sohbet-i müskirat*”a devam eden bir hükümdar olarak tasvir edilir.⁴⁰ II. Murad'ı görmüş ve ona dair duyduklarını aktaran bir müşahide göre; II. Murad, yumuşak huylu, iyiliksever, cömert, savaştan hazzetmeyen barış yanlısı bir insandır. II. Murad, içkiye ve kadınlara düşkündür, bir seferde altı yedi *quart* (1 quart=0,93 litre) şarabı tek başına içebilmektedir.⁴¹ II. Murad hakkında Osmanlı kaynakları da benzer ifadelerle yer verir. Karamanoğlu II. Murad tahtı Mehmed'e bırakınca Macarları, Sırları Osmanlılara karşı kıskırtmak için şöyle bir söz sarf ettiği nakledilir: “*Türk'e bundan eyü fırsat mı bulursuz,*

³⁴ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 34. Benzer ifadeler için bkz. Osmanzâde Tâ'ib, “Hâdikâtü'l- Vüzerâ”, *Osmanlı Sadrazamları- Hâdikâtü'l- Vüzerâ ve Zeyilleri*, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 62.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

³⁶ Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, s. 34-35.

³⁷ II. Murad, Karamanoğulları seferi sonrasında Karamanoğlu İbrahim Bey ile 1444 yılında anlaşma yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Barış şartlarını içeren ahitnamede Karamanoğlu İbrahim Bey, hem II. Murad'ı hem de II. Mehmed'i muhatap almaktadır: “*Merhum ve mağfûr Mehmed Han oğlu Murad Beg'ün ve oğlu Mehmed Beg'ün şerif nefislerine ve canlarına ve ırzlarına ve dostlarına ve memleketlerine ve vilayetlerine ve vilayetlerindeki şehirlere ve kalelerine ve kuralarına ve sınırlarına ve oturur raiyetlerine ve beylerine ve beylerine ve vezirlerine ve sipâhilerine ve kullarına ve etbâna ve eşbâna ve cemi-i taallükâtına zâhiren ve bâtunen hiç veçhile düşmanlık etmeyim ve ettirmeyim...*” Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 26-27; Alaattin Aköz, “Karamanoğlu II. İbrahim Beyin Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 18, Konya, 2005, s. 171.

³⁸ “*dervişler denilen bir tarikata katıldı. ...Onlar çıplak ve yalın ayak dolaşırlar ve üstlerine yalnızca bir geyik postu veya başka bir hayvan postu taşırlar. Bazıları kendi usullerince yapılmış abadan elbiseler giyerler. Vücutlarını demir zincirlerle çaprazvari kuşatırlar. Başları açık olarak giderler ve tenasül organlarını zincire vururlar. Ellerini ateşte yakarlar ve kendilerini ustura ile keserler. Dolaşarak ne tarafa gitseler, orada uyurlar. Ne şarap ne de bira içerler, ne de yiyecek herhangi bir şeyleri vardır. Devamlı dilenirler ve daima bir yemekten ne geri kalmışsa, onu fakirlere dağıtırlar ve aynı surette akşam yemeklerinde de böyle davranırlar. Hiçbir zaman kendilerine ait bir şeye malik değillerdir. Şehirlerden deliler gibi geçerler...*” Konstantinoviç, *Hatırat*, s. 45.

³⁹ Aynı dönemde torlaklar, kalenderiler hakkında verilen bilgilere bakıldığında yukarıda verilen bilgilerle uyumlu olduğu görülür. Laonicus Chalcondyles, *Türk İmparatorluğunun Yıkılışına Dair Kehanetler Kitabı*, çev. Aytunç Altındal, Destek Yayınları, İstanbul, 2018, s. 138-140.

⁴⁰ Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l Feth*, s. 34-35.

⁴¹ Broquiere, *Denizaşırı Seyahati*, s. 239-341

*Osmân-oglu delü olup, tahtı bir oglana virüb, kendü çalıcı avratlarla bâglar bucağında yiyüp içüp yürür.*⁴² Yine Ruhi de aynı durumu şu şekilde dile getirir:

*“Ki Osmanoğlu’nun hâli diğer-gün
Kodu tahtını gitdi oldu mecnun
Bir oğlu vardı âna verdi tahtı
Sabî idrak edemez raht ü bahtı
Dün ü gün lû‘bile lehv oldu işi
Nedîm ü meclis ü mudhakdur işi
Atası gece mest ü subh mahmur
İkisinden de bile saltanat dūr”*⁴³

II. Murad, tahtı oğluna bıraktıktan sonra, aldığı karardan dolayı pişmanlık duymuş ve pişmanlığını bir içki meclisinde şu şiirle nedamet getirmişti.

*“Be kişi hey ne turfa iş ittün
İşün altun iken gümüş ittün
Getürüp on iki yaşar tanayı
Geçirüp yiriüne kömiş ittün”*⁴⁴

II. Murad, için 1432 yılında dünyaya gelen ve 1444 yılında 12 yaşında tahta çıkan oğlu bu görev için çok gençti. Şiirde değerli metaller üzerinden yapılan metaforik bir tanımlamayla II. Murad tecrübesiyle altına benzetilirken II. Mehmed de kıymetli olmakla birlikte, altın kadar kıymeti olmayan gümüş ile kıyaslanmıştır. Yine II. Mehmed, tecrübesiz bir danaya benzetilirken, II. Murad bir mandaya benzetilmiş ve netice itibarıyla gümüşün altının yerini alamayacağı, dananın da mandanın yerini dolduramayacağı, hâsılı bir çocuğun devlet yönetebilecek olgunluk ve tecrübeye sahip olmadığı ifade edilmiştir. Kaynaklarda II. Murad’a dair verilen bilgilerden II. Murad’ın kırılğan bir tabiata sahip olduğu, eğlenceye düşkün olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu anlamda Çandarlı Halil Paşa, devlet işlerini çekip çeviren ve padişahı yönlendiren bir vezir olduğu sonucuna varılabilir.

Şüphesiz iktidar oyununun kaybeden başlıca aktörü II. Mehmed’dir. II. Mehmed, bu mücadelede yalnız değildir. Hadım Şehabeddin Paşa, ikinci vezir Saruca Paşa, Zağonos Paşa, Turahan Bey⁴⁵ de II. Mehmed’in padişahlığını destekleyen devlet adamlarıdır. II. Mehmed’in bu mücadeledeki en önemli zaafı yaşının küçüklüğü ve tecrübesizliğidir. Zira II. Mehmed’in ilk tahta çıkışına dair bilgi veren kaynaklar sürekli onun yaşının küçüklüğüne vurgu yaparlar.⁴⁶ Hatta Doukas, onun için *“henüz delikanlılığa geçme yaşında, çocukcağızın biri”*⁴⁷ ifadesini kullanır.

⁴² Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basın Yayım, İstanbul, 2008, s. 295.

⁴³ Hadidî, *Hadidî Tarihi [Manzum Osmanlı Tarihi] (1285-1523)*, (Kısaltma: *Hadidî Tarihi*), haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 192.

⁴⁴ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 35.

⁴⁵ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 78-95

⁴⁶ Angiolello, *Fatih Sultan Mehmed*, s. 24-25; Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 34-35; Hadidî, *Hadidî Tarihi*, s. 192.

⁴⁷ Doukas, *Tarih*, s. 196.

Buçuktepe İsyanı sonrasında bir darbeyle tahttan indirilmesi II. Mehmed'i ciddi şekilde rahatsız etmiştir. Zira O, kendisini deneyim kazanması için sancağa gönderilen bir şehzade değil, bir isyan ile tahtı gasp edilmiş bir hükümdar olarak görmekteydi. Bu amaçla babasına ve onun yakın çevresine olan tepkisini göstermek için Manisa'ya giderken Ayasluğ'da kendi adına bakır para bastırması bu tepkinin bir göstergesi olarak okunabilir. Bunun dışında Mehmed, Manisa'ya ulaştıktan sonra, 1446 yılında Venedik ile imzalanan barış antlaşmasını hiçe sayarak Venedik'e ait bazı topraklara üç sene boyunca akınlar düzenletmişti. Oğlu Mehmed'in bu hareketi II. Murad'ı oldukça öfkelenmiştir ve Yusuf adlı bir adamıyla tekdir dolu bir hüküm göndererek oğlunun geri adım atmasını sağlamış, ele geçirilen esirler-mallar iade edilmişti.⁴⁸ II. Murad'ın tüm uyarılarına rağmen II. Mehmed'in tahttan indirilmeyi kabul etmediği/edemediği anlaşılmaktadır. Nitekim Tursun Bey'in II. Mehmed'in tahttan indirilip Manisa'ya gönderilmesine dair sarf ettiği sözleri II. Mehmed'in tahttan indirildikten sonra dahi kendisini padişah olarak gördüğünü ifade etmektedir: “*hüsn-i rızâ ile atasın getürdi, saltanatın teslim itti. Ve kendüye Zağanoz Pâşâyı atabeg koştular. Envâ'-ı avâtıf-ı ve hüsn-i rızâ-yı vâlid ile ile Mağnisa'ya varub atası yerine oturdi, ma'nide atasın kâyim-makâm idindi.*”⁴⁹ Anlaşılacağı üzere II. Mehmed babası II. Murad'ı kaimakamı konumunda görmektedir.

Şüphesiz oğlunun böylesi davranışlarından rahatsız olan II. Murad da oğluna kırgın/kızgındır. Ancak doğrudan oğlunu cezalandırma yoluna da gidememiştir. Vasiyetnamesinde öldüğünde Bursa'da metfun bulunan Alaeddin Ali'nin yanına defnedilmeyi istemiş, ancak kendi soyundan hiç kimsenin kendi mezarına defnedilmemesini de vasiyet etmiştir. II. Murad, söz konusu dönemde Osmanlı tahtının tek varisi konumunda olan oğlu ile arasındaki anlaşmazlığı daha ileri bir seviyeye taşımamaya gayret göstermişti.⁵⁰ Vasiyetnamedeki bu istek baba oğul arasında isyandan ve taht değişikliğinden sonra başlayan soğukluğun II. Murad'ın son günlerine kadar sürdüğünün bir delili olarak okunabilir.

Şüphesiz isyanın görünürdeki aktörleri yeniçerilerdi. Yeniçeriler Osmanlı tarihinde ilk kez isyan etmişlerdi. Bu isyandan sonra iktidar oyunlarının önemli bir aktörü olacaklar ve 1826 yılında son kez isyan edinceye kadar iktidar ve ikbal için çatışan taraflar için öncelikle desteği alınması gerekli bir güç odağı/baskı grubu haline geleceklerdir.

Yeniçeriler dışında isyanda/taht değişikliğinde rolü bulunan diğer gruplar ulema zümresi ve tarikat ehlidir. Ulemanın ve tarikat ehlinin bu isyandaki rolü hakkında bu dönemde Osmanlı topraklarında bir köle olan Macar György'nin menkıbevi tarzdaki bir hikâyesi ilginç bilgiler verir. György'e göre; reyanın adaklarının ve sadakalarının paylaşımı hususunda bir anlaşmazlık çıkmıştır. *Danışment* olarak adlandırılan *imamlar* bu sadakaların ve adakların kendilerinin hakkı olduğunu iddia ederken, *dervişler* de kendilerinin hakkı olduğunu iddia etmişlerdir. Konu padişaha aksedince II. Murad imamlar lehinde bir karar verir ancak dervişler kendisine yalvararak acele karar almamasını isterler. Neticede padişah aralarında anlaşmaları için her iki tarafa da 1 hafta mühlet verir. Bu sırada bir gece uykusunda korkunç bir karın ağrısıyla uyanan II. Murad doğruca bu iş için ayrılan yere [helaya] koşar. Tam oturacağı sırada oturak kırılır, padişah asılı kaldığı yerde son anda düşmekten kurtulur. Bağırarak yardım istese de tüm kapılar kapalı olduğundan kimse padişahın yardımına koşamaz. Çaresiz kalan padişahın aklından bir ermiş kişiden yardım talep etmek gelir daha ismini aklından geçirir geçirmez o zat karşısına dikilir. Bu sırada aralarında şu şekilde bir konuşma geçer: “*Ey sultanım, efendim, devletin için çok önemli olduğunu düşündüklerin nerede şimdi*” der. “*Sen bu kadar zor durumdayken neden yardımına gelmiyorlar? Sultan gördükleri yüzünden çok*

⁴⁸ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 104-105.

⁴⁹ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s.36.

⁵⁰ İnalçık, *Fatih Devri*, s. 102-106.

korktuğu ve sarsıldığı için cevap veremez. Bunun üzerine görüntü “Ey sultanım” diye devam eder, “korkma! Çok kötü durumlarda sana yardım edebilecek olanların da senin ve devletin için başkaları kadar önemli olduğunu sana göstermek istedim sadece. İnsanların yetişemeyeceği yerlerde, adlarını ananların ve yardım isteyenlerin imdadına bunların koştüğünü bilmeni istedim” Bu gizemli şahsı dinledikten sonra hiçbir yara bere olmaksızın yatağında uyanan II. Murad, ertesi gün tüm maiyetini huzuruna çağırarak başından geçenleri anlatır. II. Murad, kendisine yardım eden şahsı görebilmek umuduyla ulaşılabilen tüm din adamlarının huzuruna çıkartılmasını emreder. Tahtına oturan padişah, huzuruna çıkartılan her din adamına yanındaki testiden bir avuç altın vermektedir. Ancak tüm çabasına rağmen aradığı şahsı bulamaz. Bu sırada din adamlarından rütbece en yüksek mevkide olanlardan bir kişi padişaha yaklaşıp, şöyle söyler: “Ey sultanım!” der. “Bilesin ki, sen aslında bir kişi gördüğünü sanırsın, ama hiç kuşkun olmasın orada olanlar hepimiz içindir, hepimizi ilgilendiren bir şey içindir, dolayısıyla orada gördüğün hepimizdir.” Gördüğü ya da tanık olduğu olaydan fazlasıyla etkilenen II. Murad, tahttan çekilerek yerine küçük yaşta oğlu Mehmed’i geçirir. Mehmed devlet işleriyle ilgilenirken babası da kendisini dine verir. Manisa’da inzivaya çekilir, hayatını buradaki din adamlarıyla birlikte geçirmeye karar verir. Bu sırada iktidarda bulunanların yakınındaki dalkavuklar nedeniyle kan dökülür, kargaşa o kadar büyür ki; devletin geleceği tehlikeye düşer ve bazı kişiler devletin dağılacığından endişe etmeye başlarlar. Yeniçeriler genç padişahın hâkimiyetini kabul etmezler, başlarına bir kişiyi geçirirler ve kendileriyle aynı düşüncede olmayan kişilere cephe alırlar. Durumdan endişe eden şehzadeler ve üst düzey devlet adamları II. Murad’a gelerek tekrar tahta geçmesi gerektiğini, aksi takdirde devletin dağılacığını ifade ederler. Böylece II. Murad kendi isteği hilafına tekrar tahta çıkar.⁵¹ Her ne kadar burada hikâyeye edilen hâdise menkıbevi bir mahiyet taşısa da içerisinde önemli bir gerçeğe temas etmektedir: Osmanlı tahtının sahibinin belirlenmesinde ulema ve tarikat ehli de bir başka güç odağıdır.

III-İsyanın Sonuçları: Patrimonyalizm/Sultanizmin Anlayışının Doğuşu

II. Murad ve II. Mehmed arasında geçen bu iktidar tartışması Osmanlı tarihinin sonraki asırlarında bir misal haline gelmiş görünmektedir. Zira II. Mehmed’in devlet adamlarının bir kısmının kararı, ulemanın onayı ile bir yeniçeri isyanı sonucunda tahttan indirilmesi, akabinde de II. Murad’ın devletin selameti adına tekrar tahta çıkması hadisesi aradan bir asır geçtiği halde Osmanlı Devlet yönetiminde hala tartışılan bir konu olmaya devam ettiğine dair bazı bilgilere sahibiz. Roma İmparatorluğunun ünlü siyaset teorisyeni, hatibi ve devlet adamı Cicero, yaşlılık günlerinde devlet işlerinden uzaklaşmış bir halde iken yazdığı “*Yaşlı Cato ve Yaşlılık Üzerine*” adlı eserinde devlet yönetimi için tecrübeye sahip olmanın altını çizmiştir. Zannedildiğinin aksine gençlik devlet yönetimi için çok da arzu edilir bir şey değildi. Devlet ancak tecrübe sahibi insanlar vasıtasıyla yönetilebilirdi. Kendisi de yaşlı olmasına rağmen oldukça tecrübelidir ve devlet yönetiminde yer almamasını kabul edememektedir. Kanuni Sultan Süleyman’ın yaşlılık zamanlarında baş gösteren bazı sıkıntılar nedeniyle hükümdarın artık devleti idarede zorlandığı ve tahtı oğullarından birisine vermesi gerektiği ciddi bir şekilde tartışılır olmuştur. Böylesi bir dönemde Venedik Balyos’u Marino de Cavalli, hükümdara yaşlılığın bir acizyet değil bir nimet olduğunu vurgulayan bir eser sunar. Eserin başında da eserin yazılma hikâyesine yer verilir. Güya Marino de Cavalli, dedesinin metrukâtını incelerken bir eser bulmuştur. Dedesi Andrea Foscolo, Venedik’in Bizans’a gönderdiği bir balyosdur. Andrea Foscolo, aynı zamanda Edirne’ye giderek II. Murad ile görüşmekle de görevlendirilmiştir. Andrea Foscolo, Edirne’ye ulaştığında II. Murad ile oğlu Mehmed’i yaşlılık

⁵¹ Macaristanlı György, *Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine Bir İnceleme*, Latinceden çev. Joël Schnapp, haz. Michel Balivet, çev. Lale Aslan Özcan, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 131-133.

hakkında sohbet ederlerken bulur. II. Murad, yaşlılığın beraberinde bilgeliği getirdiğinden, süfli hazlardan insanı arındırdığından, tecrübenin ancak yaşlılık devresinde sahip olunabildiğinden bahsetmektedir. *Tecrübe* ve *bilgelik* de devlet yönetiminde olmazsa olmaz iki özelliktir.⁵² Gençler heyecanlarına hırslarına uyararak devleti felakete sürükleyebilirler. Marino de Cavalli, eserden etkilenir. Eseri saray tercümanlarından Murad Bey'e çevirterek, yaşlılık ithamıyla tahttan uzaklaşması gerektiği düşünülen Kanuni Sultan Süleyman'a sunar. Cicero'nun ve Marino de Cavalli'nin Kanuni Sultan'a sunduğu eserler birlikte incelendiğinde Marino de Cavalli'nin takdim ettiği eserin esasen Cicero'nun eserinden bir uyarlama olduğu ve Marino de Cavalli'nin dedesi Andrea Foscolo'yu eserin gerçek yazarı gibi gösterdiği görülür. Bu anlamda uyarlamada Marino de Cavalli tarafından yapılmıştır. Marino de Cavalli tarafından eserin yazarı olarak gösterilen Andrea Foscolo, gerçekten II. Murad zamanında Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki barış görüşmelerine İstanbul balyosu olarak katılmış, 1446 yılında Buçuktepe İsyanı sonrasında tekrar tahta çıkan II. Murad'ın tahta geçmesini kutlamak ve II. Mehmed tarafından 25 Şubat'ta imzalanan ahitnameyi II. Murad'a tasdik ettirmekle görevlendirilmişti. Bu anlamda uyarlama eserdeki şahıslarla aynı dönemde yaşamış ve onlarla görüşmüştü. Cicero'nun eserinde Marcus Porcius Cato anlatan, Scipio ve Laelius ise soran konumundayken, Marino de Cavalli tarafından uyarlanan eserde II. Murad anlatan, oğlu Mehmed ise soran konumdadır. Her iki eser de yaşlılık tecrübe, ihtiyat ve bilgelikle özdeş olarak görülürken ve gençlik tecrübesizlik, ihtiras gibi kavramlar ile özdeş olarak kabul edilmiştir. Netice olarak her iki eserinde vardığı yer aynıdır: *devlet tecrübe sahibi yaşlılarca yönetilmelidir.*⁵³

Cicero'nun *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine* adlı eserinde devlet yönetiminde yaşlılığın ve de tecrübenin vazgeçilmez bir gereklilik olduğu *gemi-devlet metaforu*yla izah edilir. Devlet bir gemiye içindekiler de bu devlet üzerinde yaşayanlarla özdeşleştirilerek yaşlılığın ve tecrübenin ehemmiyeti vurgulanır: “*O halde yaşlılıkta hiçbir iş yapamadığını söyleyenler anlamsız konuşmuş oluyor; deniz yolculuğunda kimi direğe turmanır, kimi güvertede koşuştur, kimi sintineyi boşaltırken, kaptanın dümeni tutarak pupada öylece oturduğunu, gençlerin yaptığı türden hiçbir iş yapmadığını söyleyenleri andırıyor böyleleri, oysa kaptan çok daha önemli ve çok daha iyi olan işler yapar. Büyük işler kuvvet, hız veya çeviklikle değil, düşünce otorite ve karar verme yeteneğiyle yapılır; bunlar da yaşlılıkta azalmak şöyle dursun, daha da artar genellikle...Yabancı devletlerle ilgili anlatılanları okur ya da dinlerseniz, en büyük devletler gençler tarafından çökertilmiş, yaşlılar tarafından kurtarılmış ve ayağa kaldırılmıştır.*”⁵⁴

Cicero'nun yukarıdaki satırları uyarlama eserde şu şekildedir: “*Ve hem pirlere bir gemide oturup dümen tutan kimesneye benzer ki gören hiçbir hizmete karışmaz sanur ki zîrâ sâyir gemiciler geminün içinde aşığa yukarıya gezerler. Kimi yelken devşürür, kimi su çıkarur kimi, iplerin bağlar, kimi düvleğe çıkar. Amma dümenci bir yerde turur. Görenleriün haberleri yok hep cemî' bu maslahatları kullanan dümencidir. Ve ol gayrılar ki zahmet çekerler. Ne kim eylüük iderlerse hep bu dümencünün elindedür. Zîrâ eger dümenci gemiyi kem kullansa karaya urub cemî' zahmetler zâyî olup gider. Eyle olsa pirlere aşığa yukarıya yörimekte gençler gibi degülse lâkin 'akılda ve firâsetde anların selâmetlerinin yardımlarıdır. Ve eger bir genç*

⁵² Bu konuda bakınız. Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, haz. Mustafa Koç. Klasik Yayınları, İstanbul, 2007, s. 468.

⁵³ Marcus Tullius Cicero, *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*, (Kısaltma: *Yaşlılık Üzerine*), çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. XII-XV; Marino de Cavalli, *Yaşlılığa Övgü/Der Medh-i Pîri*, (Kısaltma: *Der Medh-i Pîri*), çev. Murad Beg, haz. Mehmet Aydın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 17-22; Benzer bilgiler için bkz. Maria Pia Pedani, *Doğunun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 108, 112, 175; Tomasso Bertelé, *Venedik ve Kostantiniyye-Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 161.

⁵⁴ Cicero, *Yaşlılık Üzerine*, s. 12-13.

*âdem bir eyülük eylese dahı pîrlerin nasihatleri ile ider. Ve hem bir pîrün uykusu dahı gençlerin uyanıklığından itdüğü tefekkürden yigdür. Zîrâ pîrlerin uykusu degmede gâlib olmayub kesâfetleri letâfete dönmişdür. Uyurlarına dahı kasdıla uyuyayın diyü yatup gafletsüz fikr-ü firâset ile uyur.*⁵⁵ Görüleceği üzere her iki eserde de gemi-devlet metoforu kullanılmıştır. Geminin içindekiler reaya olarak okunabileceği gibi gemiyi idare den kaptanı/dümenciye de padişah olarak anlamak mümkündür. Kaptan/dümenci her ne kadar fiziki olarak fazla/önemli bir iş yapmıyor gibi gözükse de, esasen geminin batmadan ilerlemesi ve içerisindekilerin canlarının korunması neticede kaptanın/dümencinin görevidir. Böylesi bir görev de ancak tecrübeyle yerine getirilebilir. Burada bahsi geçen hadise ile Buçuktepe İsyanı sonrasında yaşanan gelişmeler kıyaslanarak okunduğunda Marino de Cavalli tarafından uyarlanan eserde II. Murad'ın ve II. Mehmed'in rasgele seçilmediği görülür. Kanuni Sultan Süleyman döneminde hükümdarın yaşlandığı, devlet işlerini gereği gibi yerine getiremeyeceği için tahtı oğullarına bırakması gerektiği şeklindeki beklentiye yine aynı devletin tarihinden benzer bir örnekle cevap vermenin amaçlanmış olduğu anlaşılır. Bu anlamda Buçuktepe İsyanından bir asır sonra, II. Murad ile oğlu Mehmed arasında yaşananlar, devlet yönetiminde yaşlılığın, daha doğrusu tecrübenin, yüceltilmesi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın iktidarının gerekliliğinin izahı için bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu iki eserin bizim için arz ettiği öneme gelecek olursak; Buçuktepe İsyanı Osmanlı yönetim anlayışında önemli bir kırılmayı ifade etmektedir. Bu kırılma sonraki hanedan üyeleri ve devlet adamları tarafından da çokça tartışılmıştır. Ancak bu isyanın etkilerinin yalnızca Kanuni Sultan Süleyman zamanında görüldüğünü söyleyemeyiz. Şehzade Mehmed, muhtemelen bu isyan neticesinde ümera, ulema ve ordu üçlüsünün desteğinin ya da muhalefetinin iktidarı elde etme ya da kaybetme hususundaki belirleyiciliğini en unutulmaz şekilde, tahttan indirilerek öğrenmiş oldu. Bu nedenle de II. Mehmed olarak bir kez daha tahta çıktığı 1451 yılında bir daha iktidarı kaybetmemek ve hiç kimseye paylaşmamak adına gereken tüm tedbirleri almaya çalıştı.

Zira her ne kadar isyan sonrasında tahta babası II. Murad geçmiş olsa da, Şehzade Mehmed için bu kabul edilebilir değildir. Zira *“cihangirliğe ve şahlığa ortak olmak istemek yaratıcıya ortak olmaya benzer ...[ve bu nedenle] melikler arasında akrabalık olmaz.”*⁵⁶ Ya da *“hükümdarlar arasında akrabalık yoktur”*⁵⁷ Nasıl ki âlem üzerinde tek bir Tanrı/Allah var olabilir ve aksi bir durum düşünülemez ise,⁵⁸ bir devlette iki hükümdar olması mümkün değildir. Bu anlayış Türk-İslam devlet felsefesinde *“[y]üz derviş bir kilime sığar da iki hâkim bir iklimde sığmaz”*⁵⁹ şeklinde ifade edilmiştir. Aynı şekilde bir memlekette iki hükümdar olması ihtimali âlemde iki Tanrı/Allah olmasına benzetilmiştir:

“Sığar on gedâ bir eve gîn ü târ

Bir iklimde sığmaz iki tâcidâr

Bu dâr-ı fenâ bulmazidi beka

⁵⁵ Cavalli, *Der Medh-i Pîrî*, s. 72-73.

⁵⁶ İdris-i Bitlisî, *Acem'den Rum'a: İdris-i Bitlisî'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heşt Behişt'in II. Bayezid Kısmı (1481-1512)*, haz. Vural Genç, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014, s. 592.

⁵⁷ Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî-Vâridât-ı Sübhânî ve Fütühât-ı Osmânî, (791-907/1389-1502)*, (Kısaltma: *Târîh-i Behiştî*), II, haz. Fatma Kaytaç, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 335 (2128. dipnot).

⁵⁸ *“Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti.”* Enbiya, 22), *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, (Kısaltma: *Kur'ân-ı Kerîm*), haz. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, s. 322; Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî*, s. 336 (2132. dipnot).

⁵⁹ İdris-i Bitlisî, *Selim Şah-Nâme*, haz. Hicabi Kırılancı, Hece Yayınları, Ankara, 2016, s. 356.

Ger olsaydı 'âlemde iki Hüdâ'⁶⁰

Türk-İslam devlet felsefesinde iktidarda meydana gelebilecek ikiliğin en nihayetinde fitneye sebebiyet vereceği kanaati yaygındır. “Bir memlekette fitne olur iki padişah.”⁶¹ Dolayısıyla ikbal/iktidar yolunun yolcuları için; “ya idareye geçmek ya helâk olmak vardır/ya devlet başa ya kuzgun leşe.”⁶² II. Mehmed’in kanunnamesindeki şu ifadeleri bu düşüncenin bir tezahürü olarak yorumlamak gerekir: “Bu kânunnâme atam ve dedem kânunudur ve benim dahi kânunumdur. Evlâd-ı kiramım neslen ba’de neslin bununla âmil olalar... Ve her kimesneye evlâdumdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâmı âlem için katl itmek münâsibdür. Ekser-î ulemâ dahi tecvîz itmişdür. Anunla âmil olalar”⁶³

İslâm’a göre; gerçek hükümdar Allah’tır.⁶⁴ Dünyevî iktidar Allah tarafından bahşedilen bir nimettir.⁶⁵ Dolayısıyla Padişahlar için uygun görülebilecek en yüce vasıf Allah’ın yeryüzündeki gölgesi (zill’ullah-ı fi’l-âlem/zill’ullah-ı fi’l-ârz) olmaktır.⁶⁶ Nitekim II. Mehmed için zill’ullah-ı fi’l-ârz unvanı kullanılmıştır.⁶⁷ II. Mehmed, tekrar tahta çıktığında gençliğinde tahttan indirilmesini asla unutmaz ve iktidarı bir daha başka birisine bırakmamak ve hiç kimseyle paylaşmamak adına bir dizi adım atar. Nitekim onun yönde attığı adımlar daha sonra patrimonializm ya da sultanizm olarak anılacak olan anlayış çerçevesinde yeni bir padişah tipinin ortaya çıkmasına neden olur. Osmanlılarda ise padişah hükümlerinin devamı adına “idarî ve askerî örgütlenmeyi, efendinin şahsî iktidarını genişletmek için sırf ona ait bir araç’ hâline getirdiği ...patrimonial” bir idare tarzı bulunmaktaydı.⁶⁸ Nitekim Halil İnalçık bu konuda şu tespitte bulunur: “Fatih Mehmed kendi şahsında Osmanlı padişahı tipini yaratmış ilk padişaktır...Osmanlı padişahı bütün devlet selahiyetlerinin sahibi ve sınıflar nizamının hâkimidir.”⁶⁹

II. Mehmed tekrar tahta çıktığında Allah’ın yeryüzündeki gölgesi (zill’ullah-ı fi’l-ârz) unvanına uygun olarak dünyevi bir hükümdar olmaktan çıkarmıştır. Evladiyla ve vezirleriyle yemek yemeyen,⁷⁰ divan-ı hümayun toplantılarına başkanlık etmeyen, yüksek bir perde ardından toplantıları takip eden,⁷¹ bir padişah yaratmıştır. II. Mehmed, İstanbul’un fethinin

⁶⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman-VII. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.173.

⁶¹ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 34.

⁶² Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî*, s. 335 (2127. dipnot).

⁶³ Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)*, (Kısaltma: Kanunname), haz. Abdülkadir Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 3, 18.

⁶⁴ “Gerçek hükümdâr olan Alah, yücedir” (Tâ-Hâ, 114), *Kur’ân-ı Kerîm*, s. 319.

⁶⁵ “Şüphesiz ki yeryüzü Allah’ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar.” (A’raf 128), *Kur’ân-ı Kerîm*, s. 164; Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî*, s. 330 (2072. dipnot).

⁶⁶ Muhammed bin Muhammed el-Gazâlî, *Nesâyihü’l-Mülük İnceleme-Metin-Dizin*, haz. Turgut Tok, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2009, s. 158; İbn Zafar, *Sülvânü’l-Muta fi’Udvânî’l-Etba (Uyrukların Düşmanlığı Hakkında Yöneticiye Öğütler)*, haz. Joseph A. Kechichian-R.Hrair Dekmejian, çev. Barış Doğru, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 105-106; Ebu’l-Hasan El Mâverdî, *Nasihâtu’l-Mülük (Siyaset Sanatı)*, çev. Mustafa Sarıbıyık, Ark Kitapları, İstanbul, 2004, s. 153-155; Kerîmüddin Mahmud-i Aksayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 64; Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü’l-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ (Büyüklerin Hazinesi Âlimlerin Mihenk Taşı)*, haz. Kemal Yavuz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2013, s. 241.

⁶⁷ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 15.

⁶⁸ Halil İnalçık, “Sultanizm Üzerine Yorumlar: Max Weber’in Osmanlı Siyasal Sistemi Tipleme,” çev. Kemal Aydın Akagündüz, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, 7, İstanbul, 1994, ss. 5-26.

⁶⁹ Halil İnalçık, “Osmanlı Padişahı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/4, Ankara, 1958, s. 68, 78.

⁷⁰ “Ve cenâb-ı şerîfîm ile kimesne ta’âm yimek kanûnum değıldir. Meğer ki ehl [ü] iyâlden ola. Ecdâd-ı izâmım vüzerâsiyle yerler imiş. Ben ref itmişimdir.” Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme* s. 17.

⁷¹ “Cenâb-ı şerîfîm pes-i perdede oturup, haftada dört gün vüzerâm ve kadıaskerlerim ve defterdârlarım rikâb-ı hümayûnuma arza girsünler.” Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme*, s. 15.

hemen ardından cuma namazı dönüşünde kendisini bekleyen yeniçerileri selamladığında bir yeniçeri bildiği en yüksek unvan paşa olduğu için padişahın selamını “*Aleykümselâm Mehmed Paşa*” şeklinde alınca, II. Mehmed, böylesi bir davranışı edep dışı bir hareket sayarak Vezir-i azam Mahmud Paşa’yı sert bir şekilde uyarmıştır. Bir daha böylesi bir saygısızlığın tekrür etmemesi için gerekli tedbirin alınmasını emretmiştir.⁷² II. Mehmed, Karaman seferi dönüşünde yeniçeriler padişahın geçiş yolu üzerinde silahlı bir şekilde bekleyerek kendisinden bahşış talep edince, divanı toplayıp yayabaşlarına “*bu edepsizlik sizin kusûr-ı aklunuzdandır*” şeklinde azarlayarak, yüzer çomak vurarak görevlerinden azletti. Nitekim “*bu siyâset ile, mehâbet-i pâdişâh ol tâyife-i nâ-hâfiyenün kalblerinde mükerrer olub, [yeniçeriler] saltanatı inkizâsına değîn, tarîka-i edebden hâric kâdem basmadılar.*”⁷³

II. Mehmed, ikinci kez tahta çıktığında devlete gelir sağlamak için bazı vakıfları tımara çevirdi. Döneme dair bilgi veren Tursun Bey’e göre 20.000 civarında⁷⁴ vakıf ve mülk olan arazi tımara çevrilmişti. Şüphesiz bu hareket devletin gelir elde etmesini sağladığı gibi iktidarı tayin eden önemli bir güç odağı olan ulemanın gelir kaynaklarının bir kısmının devlet denetimine geçmesi anlamı taşıyordu. Nitekim II. Mehmed’in bu icraatı ulemanın tepkisini çekecekti. Ancak tepki kendisinden ziyade yakınındaki devlet adamları üzerinden ifade edilecekti.⁷⁵ Nitekim II. Mehmed’in toprak tasarrufuna dair düzenlemeleri II. Bayezid zamanında yürürlükten kaldırılacaktır.⁷⁶

II. Mehmed, yeniçeriler ve ulema dışında merkezkaç bir güç odağı olarak gördüğü akıncıların da gücünü kırmıştır. II. Murad, tahtı oğlu II. Mehmed’e bıraktıktan sonra bir rüya görür. Bu rüyada II. Murad beyazlar giyinmiş peygamber gibi bir adam görür, beyazlar içerisindeki şahıs oğlunun orta parmağına takmış olduğu yüzüğü çıkartarak ikinci parmağına takar. Sonra çıkartıp üçüncü parmağa takar, yüzüğü beş parmağın her birine geçirdikten sonra çıkartıp atar ve ortadan kaybolur. Bu bir kehanet olarak anlaşılır. II. Murad hocaları ve kâhinleri huzuruna çağırır ve rüyasını tabir etmelerini emreder. Rüyayı tabir edenlere göre; II. Murad’dan sonra Osmanlı hanedanından dört padişah daha tahta geçecektir. Ondan sonra başka bir hanedan tahtı ele geçirecektir. II. Murad, bu tabir üzerine Turhanoğulları, Mihaloğulları ya da Evrenosoğulları gibi eski ve asil sülalelerden beylerbeyi ya da vezir tayin edilmemesine karar verilir. Neticede de bu aileler beylerbeyi ya da vezir gibi nüfuzlu mertebelere getirilmezler.⁷⁷ Rüyayı hikâye eden yazar XVI. asırda yaşamış bir şahıs olmakla birlikte bir gerçeğe işaret etmektedir. Akıncı aileleri sahip oldukları güç ile tahta geçecek padişahı belirleyebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu nedenle kontrol altında tutulmaları gerekmektedir. Nitekim önde gelen akıncı ailelerinin güçleri kırılmıştır. II. Mehmed, devlet işlerini *vekil-i mutlakı* olan vezir-i azama bırakmıştır. Onun zamanında Çandarlı Vezir ailesi

⁷² *Kavanin-i Yeniçeriyân/Yeniçeri Kanunları*, hzl. Tayfun Toroser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, v. 6a-6b.

⁷³ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 39.

⁷⁴ Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, s. 22. Bir yerde ise tımara çevrilen vakıf sayısı 1000 olarak verilir. Bkz. s. 197.

⁷⁵ Halil İnalçık, “Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, çev. Fahri Unan, *Söğüt’ten İstanbul’a, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, ed. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 119-145.

⁷⁶ Bu konuda bir örnek için bakınız. Doğan Yörük, “Karaman Eyaletinde Tımara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, Ankara, 2007, s. 61-74.

⁷⁷ 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi: *Giriş ve Metin (1373-1512)*, çev. M. Şerif Başstav, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1973, s. 134. Bu bilgi ilk olarak şu makalede kullanılmıştır. Bkz. Feridun M. Emecen, “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2001, s. 66.

gibi güçlü bir aile iktidardan uzaklaştırılarak, daha ziyade kul kökenli şahısların iktidara getirildiği görülür.⁷⁸

Sonuç

II. Mehmed'in birinci saltanatı zamanında meydana gelen Buçuktepe İsyanı (1446) yeniçerilerin ilk isyanıdır. Bu isyanın asıl etkisinin Osmanlı devlet felsefesi/yönetim anlayışı alanında olduğu görülür. Bu isyan sonrasında yeniçeriler, vüzerâ ve ulema iktidarın sahibinin belirlenmesinde bir güç odağı haline gelmişlerdir. İsyandan sonra II. Mehmed ikinci kez tahta geçtiğinde tahtı hiç kimse ile paylaşmamak adına ulemanın, yeniçerilerin, akıncıların ve köklü vezir ailelerinin gücünü kırarak ve kendi otoritesini pekiştirecek bir dizi adım atmıştır. Devlet teşkilatı da bu çerçevede yeniden yapılandırılmıştır. Bu anlamda bu adımlar nihai olarak patrimoniyalizm/sultanizm olarak adlandırılan yönetim anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Bu isyan aynı zamanda yaşlılık-tecrübe ile gençlik-tecrübesizlik kavramları ile iktidar arasında kurulan ilişkide bir misal haline gelmiştir. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman zamanında padişahın yaşlılığına bağlı olarak devlet yönetiminde acziyet gösterceği yönünde bir endişe olduğu bir dönemde mesele II. Murad ve II. Mehmed üzerinden dolayısıyla da yaşlılık-tecrübe, gençlik-tecrübesizlik kavramları bağlamında tartışıldığı görülmektedir. Yaşlanmak ve tecrübe arasında analojik bir ilişki olduğu düşüncesi bu günde kabul gören bir görüştür. Nitekim İgmar Berman'ın işaret ettiği üzere; “yaşlanmak bir dağa tırmanmaya benzer, çıktıkça yorgunluğunuz artar, nefesiniz daralır ama görüş açınız genişler.”

KAYNAKÇA

16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi: Giriş ve Metin (1373-1512)*, çev. M. Şerif Baştaş, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1973.
- Aköz, Alaattin, “Karamanoğlu II. İbrahim Beyin Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 18, Konya, 2005, ss.159-178.
- Angiolello, Gioavan, Maria *Fatih Sultan Mehmed*, çev. Pınar Gökpar, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî-Vâridât-ı Sübhânî ve Fütühât-ı Osmânî*, (791-907/1389-1502), II, haz. Fatma Kaytaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Bertelé, Tomasso, *Venedik ve Kostantiniyye-Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Broquiere, Bertrandon De La, *Bertrandon De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati*, ed. Ch. Schefer, çev. İlhan Arda, İstanbul Eren Yayınları, İstanbul, 2000.
- Cavalli, Marino de, *Yaşlılığa Övgü/Der Medh-i Pîri*, çev. Murad Beg, haz. Mehmet Aydın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Chalcondyles, Laonicus, *Türk İmparatorluğunun Yıkılışına Dair Kehanetler Kitabı*, çev. Aytunç Altındal, Destek Yayınları, İstanbul, 2018.

⁷⁸ Halil İncalcık, “Mehmed II”, *İslam Ansiklopedisi*, VII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 511-513.

- Cicero, Marcus Tullius, *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Damalı, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi/History of Ottoman Coins*, I, Nilüfer Damalı Eğitim ve Kültür ve Çevre Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Doukas, Michaël, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ebu'l-Hasan El Mâverdî, *Nasihâtu'l-Mülûk (Siyaset Sanatı)*, çev. Mustafa Sarıbyık, Ark Kitapları, İstanbul, 2004.
- Emecen, Feridun M., "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2001, ss. 63-76.
- Fatih Sultan Mehmed, *Kanûnnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)*, haz. Abdülkadir Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân, İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtname*, haz. Halil İnalçık-Mevlüt Oğuz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Hadidî, *Hadidî Tarihi [Manzum Osmanlı Tarihi] (1285-1523)*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Halil b. İsmail, *Simavna Kadısoğlu Şehy Bedreddin ve Menâkıbı*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2008.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman-VII. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- İbn Zafer, *Sülvânü'l-Muta fi'Udvâni'l-Etba (Uyrukların Düşmanlığı Hakkında Yöneticiye Öğütler)*, haz. Joseph A. Kechichian-R.Hrair Dekmejian, çev. Barış Doğru, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2009.
- İdris-i Bitlisi, *Acem'den Rum'a: İdris-i Bitlisi'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heşt Behişt'in II. Bayezid Kısmı (1481-1512)*, haz. Vural Genç, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2014.
- _____, *Selim Şah-Nâme*, haz. Hicabi Kırılancı, Hece Yayınları, Ankara, 2016.
- İmber, Colin, *Varna Savaşı*, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.
- İnalçık, Halil, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1954.
- _____, "Osmanlı Padişahı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIII/4, Ankara, 1958, s. 68-79.
- _____, "Mehmed II", *İslam Ansiklopedisi*, VII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1978, ss. 506-535.
- _____, "Sultanizm Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi," çev. Kemal Aydın Akagündüz, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, 7, İstanbul, 1994, ss. 5-26.

- _____, “Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, çev. Fahri Unan, *Söğüt'ten İstanbul'a, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, ed. Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, ss. 119-145.
- Kastritsis, Dimitris J., Bayezid'in Oğulları-1402- 1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil, çev. Ayda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Kavanin-i Yeniçeriyân/Yeniçeri Kanunları*, hzl. Tayfun Toroser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kemalpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman, VI. Defter*, Nationalè Biblioteque de France, MS. Supplément turc 157.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, haz. Mustafa Koç. Klasik Yayınları, İstanbul, 2007.
- Konstantinoviç, Konstantin, Mihail *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev-haz. Kemal Beydilli, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, (Kısaltma: Kur'ân-ı Kerîm), haz. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- Macaristanlı György, *Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hinlikleri Üzerine Bir İnceleme*, Latince'den çev. Joël Schnapp, haz. Michel Balivet, çev. Lale Aslan Özcan, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.
- Makrızî, *Kitâbu's-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, IV, 2. bölüm, haz. Said Abdulfettah Aşur, Mısır Ulusal Kütüphanesi Yayınları, Kahire, 1972.
- Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basın Yayım, İstanbul, 2008.
- Muhammed bin Muhammed el-Gazâlî, *Nesâyihü'l-Mülûk İnceleme-Metin-Dizin*, haz. Turgut Tok, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2009.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2008.
- Osmanzâde Tâ'ib, “Hâdikâtü'l- Vüzerâ”, *Osmanlı Sadrazamları- Hâdikâtü'l- Vüzerâ ve Zeyilleri*, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Pedani, Maria Pia, *Doğunun Kapısı Venedik*, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.
- Sahillioğlu, Halil, *Kuruluştan XVIII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, 1958.
- Spandunis, Theodoros, *Osmanlı Sultanları*, ed. Donald M. Nicol, çev. Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul, 1311.
- Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l- Ulemâ (Büyüklerin Hazinesi Âlimlerin Mihenk Taşı)*, haz. Kemal Yavuz, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2013.

- Tabib Beşir Çelebi, “Hikâye-i Tabib Beşir Çelebi ve Tarih-i Edirne İsimli Eseri”, haz. M. Akif Erdoğan, *Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya Armağan, Tarih Yazıları*, ed. Deniz Saraç, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tafur, Pedro, *Travels and Adventures 1435-1437*, trans-ed. Malcom Letts, George Routledge & Sons, Ltd., London, 1926.
- Tagrıberdi, *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûk Mısır ve'l-Kâhire*, XIV, Dâru'l-Kütübi'lİlmiyye, Beyrut, 1992.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1977.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Çandarlı Vezir Ailesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Yörük, Doğan, “Karaman Eyaletinde Tımara Çevrilen Vakıf ve Mülkler (1476-1483)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6, Ankara, 2007, s. 61-74.